

*«Рівненська Мала академія наук учнівської молоді»
Всеукраїнський інтерактивний конкурс «МАН-Юніор Дослідник»
Номінація «Історик-Юніор»*

Вплив чеських переселенців на розвиток сільського господарства Здолбунівщини.

Підготував: учень 9–го класу
Осік Артем Миколайович
Керівник проєкту: вчитель географії
Здолбунівського ліцею № 6
вищої категорії, вчитель методист
Гнатюк Вікторія Володимирівна

Мета дослідження: ознайомитись з причинами міграцій чехів на територію сучасної Здолбунівщини та дослідити їх вплив на розвиток сільського господарства нашого краю, особливості взаємодії з місцевими жителями.

Завдання:

- 1). Ознайомитись з історією та передумовами міграцій чехів до міста Здолбунова у ХІХ столітті.
- 2). Визначити території проживання чехів, особливості їх громади.
- 3). Дослідити вплив чеських переселенців на сільське господарство нашого краю, охарактеризувати інновації, які вони започаткували та прослідкувати їх значення для розвитку регіону.
- 4). Розглянути взаємозв'язки та відносини між українцями та чехами, з'ясувати характер взаємного впливу чеської та української націй.

Об'єкт дослідження - чеська громада Здолбунівщини наприкінці ХІХ - початку ХХ століття.

Предмет дослідження - вплив чехів– переселенців на розвиток сільського господарства регіону та їх взаємовідносини з місцевим населенням.

Причини міграції чехів в Україну

Після війни Австрії з Прусією у 1866 році територія Чехії опинилась на межі економічної та гуманітарної кризи

Частина населення емігрувала до Америки

Джерело: Бонек І., Манова Д., Старек В.
Гульча Чеська на Волині.

Частина населення вирішила переїхати на Волинські землі. Російська влада надала іммігрантам значні пільги декретом від 22 липня 1870 року:

- 1). Чоловіки – переселенці та їх сини, народжені до 1870 року звільнялись від військової служби.
- 2). Упродовж 5 років іммігранти звільнялись від сплати податків.
- 3). Вигідні умови позичок.
- 4). Свобода віросповідання.
- 5). Вільний вибір суспільного стану (містяни чи селяни).
- 6). Утворене чеське самоврядування – три чеські волості.

Перші труднощі на незнайомій землі

«Ми допомагали один одному: будували хати разом, обробляли поля, бо інакше вижити було неможливо»
(усні спогади, зафіксовані у дослідженнях чеських громад Волині).

«Початки були дуже тяжкі. Земля була дешева, але занедбана, часто заболочена. Треба було багато праці, щоб зробити її родючою» (зі спогадів волинських чехів, опублікованих у збірнику про колоністів Волині).

«Перший час жили в землянках або в тимчасових хатах, поки не змогли збудувати справжні будинки»
(спогади переселенців кінець XIX ст.).

Перед шинком пана Кгола в 1910 році

Джерело: Шляховий В. Чехи Здолбунова та околиць.

«Ми намагалися працювати інакше — краще обробляти землю, впорядковувати господарство»
(зі спогадів чеських селян Волині).

«Нас привабила дешева земля і можливість мати власне господарство, чого ми не могли досягти на батьківщині»
(колоністські спогади, кінець XIX ст.).

«Не маючи достатньо засобів на купівлю господарських машин, колоністи допомагали собі різними пристроями власної конструкції» (Ян Мартінек).

Особливості взаємовідносин чехів та українських селян на території Волині (і Здолбунівщини зокрема) на початку ХХ століття.

ЧЕХИ:

- заможні
- освічені
- гарні манери
- сучасні знання про землеробство
- здатність до ремесел
- використання техніки

українці:

- без капіталу
- неосвічені
- без земельних ділянок
- застарілі методи землеробства
- відсутність техніки

Особливості землеробства на території Волині на початку ХХ століття (за свідченнями чехів - переселенців).

1. Вже те, що місцевий люд не знав оранки звичайним плугом, було після приходу чехів вражаючим. Наприклад, українці використовували звичну застарілу оранку ралом, що було в Чехії давно стало пережитком. А те, що місцеві українці перелякалися удобренням гноєм з хліва, то потім здавалося якимось дурним жартом! (Ян Мартінек, «Гульча Чеська на Волині»).

2. Приходили в інший світ, який дивував їх багатьма господарськими та суспільними відмінностями від набутого ними вже досвіду... зіткнулися з патріархально-феодальним ступенем господарства українського села... зовсім не вирощувались кормові культури, дуже мало-картопля. Поле здебільшого розпушувалось сохою, жали і молотили лише вручну. Зовсім незною справою було удобрення землі гноєм. (Я. Вакулік «Діяльність волинських чехів»).

3. Пережитком кріпацтва був поділ наділів на три частини : під озимину, під ярі культури та під пар, де всі гуртом пасли худобу. (Ян Мартінек, «Гульча Чеська на Волині»).

4. Весь край був до приходу чехів вельми занедбаний та всебічно відсталий. Польська шляхта, як здавалося, з земельних ділянок не змогла, завдяки поганому господарюванню, отримати той можливий максимум так як чехи. (Любомир Сазечек, «Миротин та Чеський гай»)

5. Селяни засівали землю під сніп: на кращих землях селянам з урожаю давали два снопи, а на гірших – один сніп. Це була плата за оренду землі. (Ян Мартінек, «Гульча Чеська на Волині»).

Інновації чехів - переселенців у сільському господарстві Волині.

Чеський плуг

«Із пологого реманенту найбільший здивування викликав наш чеський плуг, якого до того часу ніхто з місцевих жителів не бачив».

«Чеський плуг учинив великий переворот у сільському господарстві Росії, зокрема у волинській губернії, куди разом з плугом прийшов учитель господарства – чех» (Ян Мартінек Старший)

Перед майстернею Старека. Село Гільча

Джерело: Крушина М. Здолбунів: місто на українській Волині в спогадах чеської меншини.

Джерело : <https://depositphotos.com/ua/photos/%D1%81%D1%82%D0%80%D1%80%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BB%D1%83%D0%B3.html?view=80803750>

- Залізні плуги з колісним передком - найпопулярніша конструкція серед волинських чехів. Завдяки колісній опорі («передку») плуг тримав стабільну глибину оранки.
- Використання високоякісного заліза та сталі робило знаряддя довговічними.
- Чеські колоністи відкривали власні механічні майстерні та заводи (наприклад, у Квасилові)

Косарки, молотарки, жатки чеських колоністів.

Парова молотарка у селі Гільча

Джерело: Шляховий В. Чехи Здолбунова та околиць.

Молотарка в Гільчі

Джерело: Шляховий В. Чехи Здолбунова та околиць.

Антонін Фіала з племінником коні
запряжені в сіялку

Джерело: Шляховий В. Чехи Здолбунова та околиць.

Молотарки, що зберігаються у сенканах Гільчі та Верхова

Фото автора.

Нові способи обробітку ґрунту, запроваджені чехами на Волині.

1). Чергування
сільськогосподарських
посівів без залишку
землі на пар

*1). А те, що місцеві українці перелякалися удобренням гноєм з хліва, то потім здавалося якимось дурним жартом!
(МИРОТИН ТА ЧЕСЬКИЙ ГАЙ ЛУБОМІР САЗЕЧЕК
2015).*

2). використання
гною в якості
органічного добрива

2). Особливо невдоволені були селяни тим, що втратили можливість випасати худобу на пару (Вацлав Старек)

3). застосування
перших навичок
осушувальної
меліорації

3). Селяни до нас спочатку були зовсім недовірливі, боялися, що втратять землю, а найбільші побоювання мали щодо "вигонів" (Ян Мартінек Старший, Гільча).

4). На вологих полях та луках рили канави, а на вищі місця купляли гній, який у них не мав жодної ціни, як у нас паливна деревина. Тому обмін йшов охоче. Чех давав селянину хуру дров, а він йому хуру гною. один і другий були задоволені (Ян Мартінек Старший, Гільча).

Зародження та розвиток хмелярства на Волині.

- У 1895 р. його збір досягнув 125 тис. пудів, що склало 47% усього збору в царській Росії.
- Найбільшого розмаху набуло в 1923-1926 роках.
- Хмільники займали 5 % орної землі.
- Перші хмільники були тичкові, далі їх замінили на дротяні.
- За 0,5 центнера хмелю платили 450 злотих.

Під час збирання хмелю (поблизу с.Миротин)
Джерело: Бонек І., Манова Д., Старек В. Гульча Чеська на Волині.

Дротяні хмільники поблизу села Гільча.
Джерело: Бонек І., Манова Д., Старек В. Гульча Чеська на Волині.

Модернізація бджільництва чеськими переселенцями.

Ключові зміни, принесені чехами:

- Перехід до раціонального пасічництва: використовували рамкові вулики, популяризували вулики європейських конструкцій.
- Вирощували нові медоноси: хміль та цукрові буряки, конюшину.
- Використовували механічні прилади: фабричні медогонки та воскотопки.
- Чехи створювали господарські товариства, де обмінювалися досвідом боротьби з хворобами бджіл та спільно закуповували реманент.
- У чеських школах Волині (яких на Здолбунівщині було декілька) дітям часто давали базові знання з агрономії та пасічництва як частину практичного навчання

Пасіка поблизу села Глинськ

Джерело :Крушина М. Здолбунів: місто на українській Волині в спогадах чеської меншини.

Зародження харчової промисловості на Здолбунівщині.

Чехи - колоністи започаткували створення підприємств, що переробляли сільськогосподарську продукцію. Вони відкривали сушарні для хмелю, пивоварні, молочарні, олійниці, пекарні.

«Спочатку виникла приватна молочарня в Гайку, село її їорендувало. Купило нове обладнання та викликало інструктора. У молочарні було три приміщення: в одному-приймали молоко. Підігрівальний котел, сепаратор та охолоджувач сметани; у другому - виробництво масла; у третьому - склад готової продукції» (Гульча Чеська на Волині).

«Масло спочатку продавали вільно та перекупникам на базарі, пізніше - посилали якійсь фірмі в Сосновку та експортній фірмі Мальчевського в Гдині» (Гульча Чеська на Волині).

«У млинах на спеціальних пресах чавили олію з лянки та ріпаку» (Миротин та Чеський Гай)

Пивоварня Шмолека, Глинськ

Хмелярня, м.Дубно

Джерело: https://www.facebook.com/groups/270112567356691?locale=uk_UA

Маслоробня(за переказами, с. Урвенна)

Хмелесушарня Прохазки (Гільча)

Джерело: https://www.facebook.com/groups/270112567356691?locale=uk_UA

Висновки

Під час проведення даного дослідження, ми дізналися:

1. Переселення чехів до нашого краю відбулося у кінці XIX століття через економічні та політичні причини.
2. Чехи проживали на території всієї Західної України, але найчисельнішими їх колонії були саме на Волині. Основні поселення сформувалися у Рівненському, Дубенському, Луцькому, Острозькому повітах.
3. Чехи - переселенці значно вплинули на сільське господарство нашого краю, втілили в нього багато інновацій (нові методи господарювання, механізація, нові культури) та підняли на новий, інтенсивний рівень.
4. Розглянувши відносини між чехами та українцями, ми встановили, що вони формувались важко і напружено. Але через кілька десятиліть взаємозв'язки налагодились, в основі їх були партнерські відносини, бізнес та праця заради майбутнього.

Під час проведення даного дослідження ми використовували такі джерела:

- Бонек Ї., Манова Д., Старек В. Гульча Чеська на Волині : опис життя в 1870–1947 рр. / пер. з чес. В. Шляхового. – Рівне : Дятлик М. С., 2017. – 216 с.
- Квасилів: Фрагменти історії. В 2-х т.- Т.1/упор. А.Лимич – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 400с.
- Крушина М. Здолбунів: місто на українській Волині в спогадах чеської меншини / пер. з чес. В. Шляхового. – Рівне : Поліграфінтер, 2019. – 208 с.
- Сазечек Л. Миротин та Чеський Гай / Л. Сазечек ; пер. з чес. В. Шляхового. – Рівне , 2017.
- Шляховий В. Чехи Здолбунова та околиць = ČEŠI ZDOLBUNOVA A OKOLI : літературно-краєзнавче видання. – Рівне, 2021. – 236 с.

Дякуємо за увагу